

Pastabos pačiam sau

Naujosios valdžios prioritetai

Remjeras Andrius Kubilius teigia žinių visuomenės ir kultūros svarbą, tačiau dabar, regis, jis pats atsisuko prieš savo idėjas. Šitaip apmokestinant profesionalųjį meną ir kultūrą, nelieka nieko kito, kaip tik laukti, kada vėl sugrįšime į neraštingumo amžių. Nes be profesionalaus meno ir kultūros tautos laukia tik vienas kelias – degradacija. Ir dvasinė, ir ekonominė.

O juk egzistuoja gana paprastas mechanizmas, kaip būtų galima atskirti tikrą kūrybinį darbuotoją nuo to, kuris, pasinaudojęs proga, autorinės sutarties pagalba apgaudinėja valstybę. Ir šis mechanizmas – tai menininko statusas, patvirtintas kultūros ministro: kad jis įsiteisėtų, buvo sugaišta daug laiko, dirbo komisijos, išleistos lėšos, o realybėje jis praktiškai neveikia. Ir šiandien pasitaiko puiki proga menininko statusui pagaliau imti veikti, ir veikti efektyviai – atsijoti tuos, kurie, naudodamiesi autorinėmis sutartimis, nevykdo meninės veiklos, o tiesiog plėšia valstybės iždą. Autorinę sutartį pasirašęs žmogus turi būti kūrėjas, o ne apsukrus apgavikas, kuris savo veiksmais tyčiojasi ne tik iš valstybės, bet ir iš menininkų, kultūros žmonių.

Antra vertus, menininko statusą turi palyginti nedidelė grupė žmonių, kuri mokesčių sistemai didelės įtakos nedaro, o sukuria didelės vertės produktą. Antra vertus, ši žmonių grupė, mokėdama mokesčius kaip kiekvienas iš mūsų, neretai neturi jokių socialinių garantijų. Užtat ir norisi paklausti premjero, kur jo prioritetai: ar visuomenės kultūra, ar stora piniginė?.. Ar Lietuvoje gyvens turtingi ir tamsūs, ar vargingesni, bet protingesni, išdidesni piliečiai?.. Diržą susiveržti turime visi, bet mauti apynasrį kultūrai ir menui, kai šalyje vis labiau įsigali žemiausio lygio pramogos ir pataikaujama prasčiausiam skoniui, reikėtų, kad valdžios prioritetai kelia rimtų abejonių.

Regis, užteko jau „frontininko“ A. Paleckio simpatijų mėgėjų menui ir saviveiklai ir savotiškos pono V. Martikonio nuomonės apie skulptūras, kurią galima įvardyti ne kitaip, kaip nekompetentingo valdininko diktatūrą, kad suprastume, kur visa tai gali nuvesti. Mintyse kažkodėl iškyla R. Bredberio kūrinys, kuriame laiminga ateities visuomenė buvo neraštinga, o gaisrininkai ne gaisrus gesindavo, o degindavo knygas, kurių turėti būdavo federalinis nusikaltimas. Profesionalusis menas ir kultūra nesistengia įtikti prastam skoniui, o formuoja žmogų kaip asmenybę, skatina jį mąstyti ir būti kūrybingam. Tačiau kūrybingų ir savarankiškų žmonių mūsų valdžiai nereikia. Tai paliudytų ir lengvatos už šildymą. Kodėl jos skiriamos žmonėms, kurie naudojami centriniu šildymu, o apšildantieji savo būstus elektra ar dujomis lengvatų negauna?.. Žmonės rūpinasi sutaupyti, išsirengia ekonomišką šildymą, diegia naujas technologijas, o elektra ir dujos jiems vis branginama. O tie, kurie nesirūpina nei taupyti, nei renovuoti, nei saugoti gamtą nuo taršos, gauna lengvatas. Taip valdžia formuoja piliečius, kurie nei dėl savo, nei dėl kitų labo nepakrutins nė piršto. Norisi tikėti, kad premjeras, kadaise gana neblogai susitvarkęs su Rusijos krize, ras būdų įveikti ir šios dienos sunkumus. O Vilnius bus tikra Europos kultūros sostinė, o ne fasadinė. Ir Lietuva tūkstantąjį kartą bus paminėta kaip kultūringa šalis, o ne alaus, žaidimų ir lengvo būdo merginų kraštas.

Renata Šerelytė

Jonas Kuprys. Vandenynas pasitinka žiemą.

Vandenyno vienatvė pranoksta tūkstančio žmonių vienatvę. Ji didinga kaip dangų remiantys kalnai ir skaidri kaip iš dangaus į žemę besileidžiantys žvaigždynai. Vandenyno vienatvėje žemais tonais gaudžia tylą ir vos girdimais šnabždesiais bangų keteromis ritasi malda.

*Riedėkite, neramios jūros bangos.
Laisvai, plačiai!
Nuo akmenio krantų į begalinį tolį
Nėra jums užtvankų, nei kliūčių, nei ribų.
Nuo aukšto kalno aš jums gėriuosi,
Kai miegat jūs dienovidžio kaitroj,
Kai tūkstančiai skaidrių liepsnelių
Ant jūsų užlinkusių viršūnių
Užsidega ir gęsta tolumoj.*

Taip savo „Parafrazėse“ apie vasarvidžio dienos kaitrą svajoja poetas. O vandenynas pritaria jam tyliai besiniaukiančios žiemos atodūsiu.

Poetas, Vandenynas ir Vienatvė...

A.Ž.

Kitame numeryje:

- Leonardas Gutauskas. Daiktų novelė.
- Perpetua Dumšienė. Pasaulio tvėrybos vaizdai.
- Juozas Meškauskas. Brandi ir šakota asmenybė.
- Romualdas Kriaučiūnas. JAV lietuvių sakytinė istorija.

Redaguoja Aldona Žemaitytė aldaze@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1 psl. Renata Šerelytė. Naujosios valdžios prioritetai.
- 2 psl. Kęstutis A. Trimakas. Kristus alegorinėse pasakose.
- 3 psl. Konstancija Stoškienė. Eilėraščiai iš juodojo lagaminėlio.
- 4 psl. Juozas Galkus. Vyčio modifikacijos dailininkų vizijose. I
- 6 psl. Stasys Goštautas. Kaip spauda pagavo mane visam gyvenimui.
- 7 psl. Vida Mažrimienė. Kultūros versmė Marijampolėje.
- 8 psl. Stasys Gentvilas. Brandus gyvenimo ruduo.

Kristus alegorinėse pasakose

KĘSTUTIS A. TRIMAKAS

Kaip Clive Staple Lewis'o *Kosminė trilogija* atskiromis knygomis skiria dėmesį trims skirtingoms planetoms, taip *Narnijos kronikų* septynios knygos koncentruoja visą dėmesį į vieną šalį, kuri nežinia tiksliai kur yra, bet per tam tikrą mistinį prieangį į ją pateko keli vaikai iš Žemės, ne visi iš karto ir ne visi tie patys. Tie apsilankymai įvykdavo neatsitiktinai, ypatingomis progomis, ypač tai aišku keturių Pevensių šeimos vaikų atveju. Jie būdavo pakviesti, nes Narnijoje būdavo reikalingi. Tai gal skamba šiek tiek keistai, kad toje šalyje būtų reikalingi vaikai iš kito pasaulio, bet taip jau yra, – pasakose ir tikrovėje atsitinka keistų, bet prasmingų dalykų.

Aslanas – Kristaus įvaizdis

Vaikus iš Žemės pakviesdavo Aslanas (*aslan* – persų kalba, liūtas). Tai ypatingas Liūtas, apibūdintas kaip „Sūnus Didžiojo Imperatoriaus iš už okeano horizonto“. Vienu metu jis prisipažino, jog kituose pasauliuose jį vadina kitaip – būtent Jėzumi. Tad galima nujausti, kad jis ir Narnijoje gali padaryti panašių dalykų, kurių padarė kitur, būtent – Žemėje.

Kur tik bebūtų, jis visada užima svarbiausią vietą vien dėl to, kad jis *yra Jis*. Narnijos nebuvo. Aslanas ją sukūrė, o sukūrė dainuodamas. Na, žinoma, ką nors sukurti yra nepaprastai reikšminga. Smagu, kai kas iš nieko atsiranda. Nebuvo ir, žiūrėk, yra! Šventojo Rašto pradžioje sakoma, kad, tveriant ir visokiems dalykams atsirandant, Dievas pats iš džiaugsmo vis kartojo: „Tai *gera*... Tai *labai gera*.“ Dainuoti ar vis sakyti, kad tai *gera* – iš tikrųjų yra maždaug tas pat. Pats kūrėjas jaudinasi iš džiaugsmo. Kūrimo proceso aukščiausia stadija yra žavėtis tuo, kas sutverta.

Bet Narniją sukūręs, vėliau Aslanas turėjo rūpesčių. Taip, kaip rūpesčių turėjo ir Dievas, sukūręs Visatą (Raštuose minima, kad net gailėjosi sukūręs, nes sutverti žmonės per trumpą laiką pasaulį pripildė niekšystėmis).

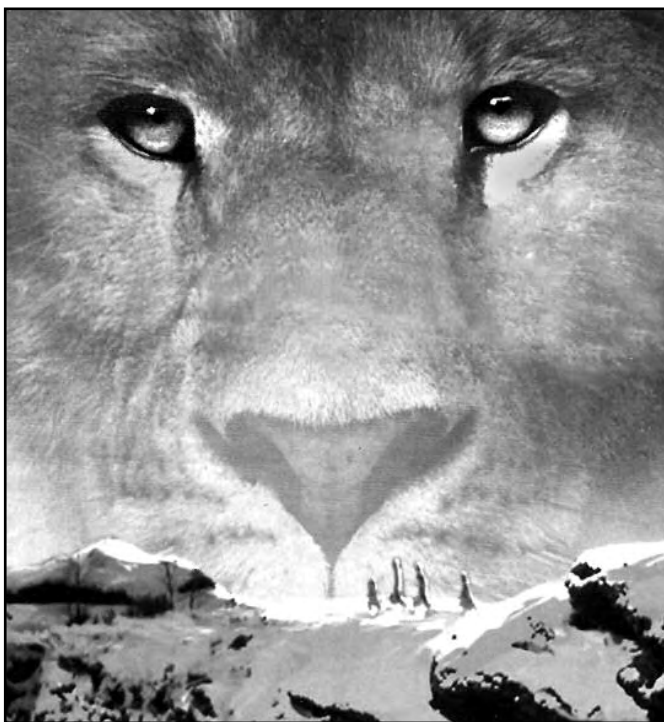
Tuoju po pirmosios nuodėmės Dievas pažadėjo Išgelbėtoją. O Aslanas pačioje pradžioje sakė vienam Žemės vaikui ieškoti nuostabaus obuolio, kuriam padedant Narnija būtų apsaugota. Pasirodo, kad tas obuolys buvo uždraustasis; tad vaikas jo nevalgė. Iš to obuolio sėklos Žemėje išaugo obelis. Iš jos kamieno, jau suaugęs, jis padarė rūbinę, pro kurią pralindę Žemės vaikai pateko į Narniją. Viskas buvo suplanuota Aslano, kuriam tų vaikų reikėjo... na, ne jam, bet Narnijai, kad jų pagalba jis nugalėtų Burtininkę – tą, kuri anksčiau buvo nepaklusnioji obuolį suvalgiusi moteris; ji užkerėjo Narniją, sukaustė ją nuolatine žiema be Kalėdų ir be pavasario, žiauriai prispausdama geruosius Narnijos gyventojus.

Burtininkė žinojo Aslano pranašystę, kad keturi Žemės vaikai taps Narnijos karaliais ir karalienėmis. Tiems vaikams atsiradus Narnijoje, ji sumanė juos nužudyti, kad pati toliau valdytų šią šalį. Ji papirko vieną iš jų, Edmundą, pažadėdama jam jo mėgiamų skanumynų. Tas ir pasakė, kur yra jo brolis ir dvi seserys. Burtininkė nuskubėjo į tą vietą jų nužudyti, bet Aslanas sukliudė. Vaikai liko gyvi, bet už išdavystę, pagal teisingumą, turėjo mirti Edmundas. Čia įsikišo Aslanas, pasisiūlęs mirti Edmundo vietoje. Burtininkė mielai sutiko, norėdama atsikratyti didžiausio savo priešo. Aslanas leidosi surišamas ir žiauriai nužudomas.

Tačiau Aslanas turėjo galią prisikelti iš mirties. Ir prisikėlė. Sušaukė visus geruosius Narnijos gyventojus. Su jais ir su keturiais vaikais Aslanas nugalėjo Burtininkę su jos žvėrių gaujomis, įvedė taiką, vainikavo keturis Žemės vaikus Narnijos karaliais ir karalienėmis. Šie subrendo ir išmintingai valdė šalį.

Ir taip Narnijos istorija tęsėsi toliau: Aslanas rūpinosi, kad Žemės vaikai būtų pakviečiami į pagalbą, kai Narnijai būdavo blogai. (Jis pats galėjo viską sutvarkyti, bet, matyt, buvo pamėgęs silpnuosius, ypač tuos, kurie prisipažindavo, kad jie silpni; tokiems jis suteikdavo galią, pergalę ir tai, matyt, jam sudarydavo daug džiaugsmo, kaip ir Dievui, kuris buvo pamėgęs išaukštinti pažemintus ir bejėgius.)

Visa Narnijos istorija yra kupina kovų tarp gėrio ir blogio. Aslanas visada yra gėrio pusėje. Geruosius jis kviečia, nurodo jų misiją, juos lydi kelyje, stiprina kančioje, užtikrina jų galutinę pergalę... kad ir pačią, pačią paskutinę Narnijos istorijoje, kai blogieji sugalvoja visus apgauti, apvilkti pamėgdžiotąją beždžionę liūto kailiu, paskelbti ją esant Aslanu. Daug buvo apgautų, o tuos, kurie priešinosi netikėdami, Narnijoje išgalėjęs diktatorius persekiojo ir žudė. Narniją ištiko paskutinis išbandymas. Ir paskutinė diena. Ir paskutinis teis-

mas. Teisė pats Aslanas. Narnija buvo perkeista amžinam buvimui – su nauja saule ir nauju dangumi. Ir dar daugiau buvo džiaugsmo, negu sukuriant, Narniją atnaujinant ir padarant amžina. Amžina garbė buvo suteikta tiems, kurie dėl gėrio kentėjo, buvo persekiojami ir mirė ištikimi. Pagerbti buvo ir visi Žemės vaikai, kuklūs karaliai ir karalienės. Tarp jų nebuvo tik vienos, kuri kažkaip užsimiršo manydama, kad gal sapnavo, kad nei Narnijos, nei Aslano nėra. Tad ji pasiliko Žemėje, paskendusi savo žemiškuose reikaluose.

Dieviškumo ženklai

Šiose alegorinėse pasakose yra nemaža Aslano didingumo ženklų. Suminėsiu tris ypač įsidėmėtinus.

Aslano vardą pirmą kartą išgirdo keturi vaikai – visi jie buvo paveikti, bet kiekvienas kitaip: trims – tai tikras įkvėpimas; ketvirtajam, kuris buvo ką tik išdavęs savo brolių ir seseris, tai priekaištaujantis sąžinės pažadinimas: „Edmundas patyrė paslaptingo pasibaisėjimo jaudulį. Piteris pasijuto drąsus ir linkęs nuotykiams. Siuzana tarėsi užuodė skanų kvapą ar išgirdo kažkokį muzikos garsą praplaukiant pro ją. O Liusi patyrė tokį jausmą, kokį tu pajunti, kai rytą pabundi ir suvoki, kad kaip tik dabar prasideda atostogos, šventė ar vasaros pradžia”.

Antrasis epizodas vaizduoja pokalbį tarp Aslano ir Liusi, jiems susitikus po ilgesnio laiko. Liusi stebintis, kad jis padidėjęs, šis jai sako: „Aš nepaaugau, bet kasmet, kai tu augi, tu rasi mane vis didesnį”. (Nors Aslanas visada toks pat, bet mums, dvasiškai bręstant, jis atrodo vis didingesnis.)

Trečiasis atvejis atsitiko kažkur pakeliui į Narniją keliaujančiam to krašto princo sūnui Šas-

tai, kūdikystėje dingusiam, išlikusiam gyvam, dabar keliaujančiam atgal į tėviškę. Kelyje jis junta, kad kažkas jį lydi, čia pat šalia, ir eina kartu. Tada apsieiškia jam Aslanas. Šasta jo klausia, kas jis. Šis atsako: „Aš Pats... Aš Pats... Aš Pats...” Tie žodžiai primena degančiame krūme Mozei apsieiškiančio Dievo žodžius: „Aš Esu, Kurs Esu”, o taip pat Jėzaus dieviškumo prisipažinimą fariziejams: „Aš Esu”.

* * *

Visi šie ženklai rodo viena: kad C. S. Lewis *Narnijos kronikose* leidžia Aslanui atlikti labai panašius arba tokius pat veiksmus, kokius Žemėje yra atlikęs Dievo Sūnus Jėzus Kristus: Aslanas kuria pasaulį, juo rūpinasi, įkvepia protingas būtybes, nupuolusius išgano, skiria jiems gyvenimo misiją ir veda į pergalę, atlieka bausmę vietoj nusi Kaltelio, o pasaulio pabaigoje visus teisia ir perkeičia pasaulį amžinam gyvenimui. Aukščiau pateikti jo dieviškumo ženklai paremia šį teiginį: Aslanas yra Dievo Sūnaus Kristaus įvaizdis. Alegorine pasaka C. S. Lewis pavaizduoja teologinę galimybę, kad Dievo Sūnus galėtų apsireikšti skirtinguose pasauliuose, o, reikalui esant, nupuolusius išganyti.

Lewis – moderniųjų laikų Dantė

Ir Dante Alighieri, ir C. S. Lewis naudojo alegorinį pasakojimą norėdami pavaizduoti savo kūrinių herojų apsisprendimą už gėrį ar blogį kosminėje plotmėje. Pirmasis *Dieviškoje komedijoje* savo dvasinę kelionę vaizdavo pagal trisluoksnę kosminės tikrovės struktūrą, keliaujant per pragarą, skaistyklą ir dangų. Tuo tarpu C. S. Lewis gėrio ir blogio pasirinkimą vaizdavo dinamiškiau: *Narnijos kronikose* – kovas tarp pasirinkusių blogį ar gėrį vienos šalies istorijoje, kurios pagrindinis veikėjas yra Aslanas, Kristaus įvaizdis; o *Kosminėje trilogijoje* – konfliktus tarp apsisprendusiųjų už blogį ar gėrį trijose planetose, kurių pagrindiniai veikėjai yra Rensomas ir Westonas. Rensomas ir Westonas atstovauja dviems pagrindiniams, bet priešingiems šių laikų pasaulėvaizdžiams bei laikysenoms. Tame kaip tik ir glūdi Lewis'o kūrybos aktualumas.

Westonas (*Vakarietis*) yra Vakarų pasaulio žmogus, visiškai persiėmęs F. Nietzschės *Antžmogio* filosofija, Machiavellio *Princo* „morale“, arogantiškas, Dievą atmetęs, pasitikįs tik savim ir savo sukurtą technologiją, bet kokiom priemonėm siekiąs absoliučios galios virš kitų. Jis nepaiso kitų gyvybės (marsiečių), laisvės (Rensomo), nuosavybės (prieš gyventojų norą planuoja kolonizuoti Marsą). Jo laikysenos padariniai: nuteikia kitus prieš save; nekalti marsiečiai žudomi, pats nužmogėja (*Nežmogis*), šėtono apsėstas, pražūna, o ta pačia pasaulėžiūra ir laikysena užsikrėtę Instituto nariai, vadovaujami satanizmo orakulo, kalbančios Galvos, susinaikina patys savo sukurtame chaose, kaip Babelio bokšte.

Rensomas (*ransom* – išpirkimo kaina ar veiksmas) atstovauja krikščionybės pasaulėvaizdžiui, pagal jį gyvena, pripažįsta Dievą, sielą, antgamtinę tikrovę ir atpirkimo iš nuodėmės duotybę. Pradžioje – žemiškas, abejingas kitų atžvilgiu. Bet teigiamai paveiktas kilnių marsiečių, ir pats stengiasi tapti kilnus, aukojasi dėl kitų, tampa dieviško Atpirkėjo įrankiu ir siekia Gėrio pergalės Žemėje.

Lewis buvo abiejose pusėse: ateisto ir krikščionio, Westono ir Rensomo, Dievą atmetusioje ir Jį pripažįstančioje Žemėje. Buvo, tačiau ne tuo pačiu metu ir ne tuo pačiu užsidegimu. Ateistu jis buvo savo gyvenimo pradžioje. Bet pažinęs savo klaidas, jis atsisakė ateizmo ir apglėbė krikščionybę, kaip retas kas: ją gynė, aiškino ir savo gyvenime įkūnijo iki pat mirties. Krikščionybės pilnatvę jis ypač mėgo vaizduoti – ypač kaip didingą Šokį, kuriame visi jaučiasi esą centre, nes visi yra susivieniję su centre esančiu Dievu. Tai Dievo kūrinių harmonija, visiška priešingybė šėtono pasėtam susinaikinimo chaosui. O tai yra šių ir ateities laikų žmonėms svarbiausia žinia, kurią įtikinančiai skelbia Lewis savo kūryba. □

Konstancija Stoškienė

Eilėraščiai iš juodojo lagaminėlio

S kulptorė Konstancija Stoškienė buvo mano kaimynė. Sakau buvo, nes ji niekad negrįš į savo išpuoselėtą menišką butą dailininkų name, Krivių gatvėje. Šiuo metu senatvės vargo ir ligos pakirsta senoji moteris guli slaugos ligoninėje, o pasibai-gus ligoninės administracijos duotam terminui, bus nugabenta į Antavilių senelių globos namus. Šiemet kovo mėnesį jai suėjo 85 metai. Vieniša moteris, palaidojusi vyrą ir sūnų, o dukterį išlei-dusi į tolimąją Armėniją, visą laiką kentė baisų vienvietės šaltį. Jos sveikata menko, ji norėjo bendrauti, bet visi skubėjo pro šalį, apnikti savų rūpesčių. Dažnai užsukdavo pas mane, prašydama patikrinti kraujospūdį ar pažiūrėti, kuriuos vaistus jai geriausia naudoti. Vasaros pradžioje iš jos gavau knygą ir išgirdau pasako-jimą apie juodąjį lagaminėlį.

Konstancija Navickaitė-Stoškienė gimė Vilkaviškio apskrityje, Gudelių kaime. Drauge su dviem metais vyresne seserimi Anele baigė Vilkaviškio gimnaziją, paskui Marijampolės mokytojų se-minariją, bet neilgai mokyto-javo. Baigiantis Antrajam pa-sauliniam karui, įstojo į Taiko-mosios ir dekoratyvinės dailės institutą Kaune, studijavo skulptūrą, buvo prof. J. Mikė-no mokinė. Jau diplominiam darbui ji rinkosi temą, kuri vė-liau tapo jos kūrybos leitmotyvu. Tai – moters, motinystės te-ma. Pamėgo terakotą. Daug darbų sukūrė šia technika, dalį – iš marmuro. Bet dėl įvairių priežasčių anksti nutrūko jos meninė veikla, o kad ilgus de-šimtmečius rašė eilėraščius pri-sipažino tik šiemet prof. Onai Voverienei, kuri ją kartkartė-mis lankė. Atnešė juodąjį la-gaminėlį, kuriame buvo dau-giau negu 600 eilėraščių, nie-kur nepublikuotų. Eilėraščiai buvo jos sielos atgaiva. Eilė-raščius rašė tradicine eilėda-ra, tarytum dienoraštį, kuriam išliedavo savo viltis ir širdgė-lą. Kodėl menininkė slėpė iki

Konstancija Stoškienė. Tėviškė.

šiول tuos eilėraščius? Savo paslaptį, matyt, nusineš į kapą. Tik klaiiki vienvietė ją pastūmėjo parodyti eilėraščius gerajai Onutei, kuri pasistengė iš jų sudaryti knygą ir išleisti mažu 100 egzemp-liorių tiražu – privačiam naudojimui.

Tokia liūdna yra juodojo lagaminėlio istorija. O iš knygos, ku-ri vadinasi „Gėlės žydi tik kartą...“ ir kurią K. Stoškienė padova-nojo ir šių eilučių autorei, čia pateikiame keletą įvairiais metais rašytų eilėraščių. Nemanau, kad jie blogesni už vadinamųjų pro-fesionalų, kurie, kaip sakoma, iš to duoną valgo, eiles.

A.Ž.

Kelias

Kelias prie namų atėjęs
Šaukė: – Atiduok vaikus
Kinko į vežimą tėvas
Bėrį sako: „bus – kaip bus“!

Tuo keliu vėl išvažiuoja
Bulvių ir grūdų maišai,
Kelias šaukia išsižiojęs
Duoki dar! Mažai! Mažai!

Dabar tyli šitas kelias,
O vaikai anam gale –
Tėvo, motinos galvelės
Jau pražilę senatve.

1984 12 16

Lizdai

Šalti lizdai
Paliko juos lauko paukšteliai
Seni namai
O žmonės išklydę ant kelio
Jie eis tolyn
Bet vis dar žiūrės atsisukę –
Kokia graži
Tu mano trobele, senuke...
Kokia miela
Ten mano močiutė palikus
Mojuos ranka
Aukštai į kalnelį palipus...
Močiut, močiut,
Dar greitai sugrįžtant nelauki
Viena pabūk
Prie balto berželio palaukė
Šilti lizdai
Tai grįžo paukšteliai, tai grįžo...
Tušti namai
Močiutė kalnely tarp kryžių.

* * *

Kambariai, dirbtuvės, butai...
Visko daug, ir gero būta
Nepajutom, netikėjom
Kad taip greit namo parėjom
Atsidaro plačiai durys
Vaikai klausia: – ką dar turit?..

Kambariai, dirbtuvės, butai
Ten kadaise mūsų būta...
Sienos, baldai, langai kalba
Prašo – dirbkit savo darbą
Atsiprašom – mes pavargę
Mes pailkę – varge, varge...
Rodos, viskas taip kaip buvo
Tik širdy nėra linksmumo
Atmintį užpustė dulkės
Žemė šaukia: – Eikš ir gulkis

Tuoj, žemele, tuoj motule,
Ten jau mūs sūnelis guli
Naujas cementinis butas
Ir pasaulyj kaip nebūta...

1995 07 03

Dalytei

Jau mano laivas
Be vairo supas
Visur tolybėj
Rūkas – vien rūkas...

Per jį jau kranto nebematyti
Tik vėjai blaško laivą mažytį

Išgirskit riksmą
Mano bebalį
Kažkur ten skamba
Lediniai valsai

Kažkur girdėti ledinis juokas
Gyvena žmonės – mylisi, tuokias

Noriu į krantą
Ištieskit ranką
Žmonės ten žiedus
Ledinius renka

Žiedai sustingę rankose trupa
Lyg pinigėliai už laimę trumpą.

1999 07 24

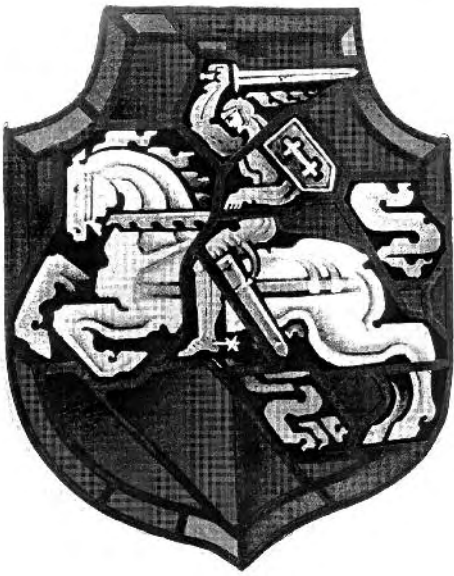
Tėviškei

Nuolat su manimi iš tų dienų,
Kur rankšluosčiai ant pievos
balo... ilgai balo.

Dabar ir aš balta
iš ten gėles skiniu
Ir skinsiu jas turbūt be galo.

Anuos numindytus
takus minu
Grįžtu jais ir grįžtu,
kai šilumos pritrūksta
Prie tavęs, slenksti,
dalį akmenų
Paliksiu, nes žinau
kantrus tu...

Apeisiu su gėla
visas kertes
Pro langą persisvėrus
obelis pašauksiu
Ak, nežinojau aš tavos vertės
Dabar jau nesurinkt neatseikėto aukso.

Dail. K. Morkūnas

Dail. M. Dobužinskis

Dail. M. Dobužinskis.
1939 m. New Yorko paroda. Lietuvos paviljono fasade.

Vyčio modifikacijos dailininkų vizijose

JUOZAS GALKUS

Generaliniu komunistų partijos sekretoriumi tapus M. Gorbačioviui, prasidėjo garsioji „perestrojka“, Lietuvoje susikūręs Persitvarkymo sąjūdis paskelbė siekias Lietuvos nepriklausomybės. Šimtą tūkstantiniai mitingai, be cenzūros leidžiami laikraščiai ir propagandiniai leidiniai, radijas ir televizija audringai palaikė idėją. Gedimino kalne iškelta trispalvė, minios ėjo giedodamos himną, nešdamos vėliavas, šūkius, herbus. Po 50 metų draudimo pagaliau lietuviai be baimės galėjo laisvai reikšti savo nuomonę, puošti ženkleliais su Vyčiu. Kilusią didžiulę paklausą patriotinei simbolikai tenkino daugybė susikūrusių artelių, spaustuvelių, žmonės patys, kaip išmanydami, ją gaminosi, dažniausi kopijuo-

dami išsaugotus tarpukario pavyzdžius. Pagaminta daugybė ženklelių, suvenyrinių vėliavėlių, lipdukų, kur panaudoti A. Žmuidzinavičiaus, A. Galdiko, J. Zikaro, o ypač dažnai – dėl savo paprastumo – vadinamasis gotikinis Vytis.

Kilusį susidomėjimą senąja Lietuvos heraldika tenkino daugybė periodikoje spausdinamų ne tik profesionalių, bet ir diletantų parašytų straipsnių. Iš naujo išleista M. Dobužinskio knygelė „Vytis“, kelios faksimilinės ankstesnių Lietuvos istorijos knygų laidos. Per 50 okupacijos metų išaugusi nauja karta mažai žinojo apie istorinę, o tuo labiau apie tarpukario Lietuvą. Iš jos atėjo trys herbo versijos – Antano Žmuidzinavičiaus, Adomo Galdiko ir Juozo Zikaro. Tačiau žvelgiant pagal šiuolaikiniame pasaulyje galiojančias heraldikos mokslo taisykles, jos turėjo nemažai trūkumų.

Sunkus darbinis A. Žmuidzinavičiaus arklys, skrendantis per romantizuotą, nebūdingą Lietuvos heraldikai skydą, visiškai ignoruoja herbo spalvas, A. Galdiko 1924 m. tūkstančio litų banknotui nupieštas raitelio siluetas labai sudėtingas ir sunkiai įkomponuojamas į tradicinį skydą. Plačiai šuoliuojantis J. Zikaro Vytis užima labai menką skydo dalį. Visų jų siluetas nedekoratyvus, su daugybe herbui nebūdingų smulkmenų, sunkiai skaitomas, artimesnis siužetiniui nei heraldiniam simboliui.

Populiariausių valstybės herbo modifikacijų trūkumus matė su heraldika susipažinusi ano meto visuomenė ir pasiekė, kad būtų sukurta komisija Valstybės herbui sukurti. Aktyvus jos dalyvis M. Dobužinskis paruošė savą herbo versiją, paremtą jo kruopščiai surinkta ir išanalizuota istorine medžiaga. Herbas ir, remiantis herbo spalvomis, suprojektuota tautinė vėliava buvo pateikta tuometinei Vyriausybei ir greičiausiai būtų buvę patvirtinta, jei ne Antrojo pasaulinio karo pradžia ir Lietuvos okupacija. M. Dobužinskio Vyčio modifikacija visuomenė buvo mažai žinoma. Taigi atgimstančios Lietuvos visuomenė paveldėjo herbo problemą. Populiariausių tarpukario modifikacijų trūku-

mus matė ir nuo 1987 m. veikianti Heraldikos komisija. Jos narys, o nuo 1991 m. vadovas, istorikas, LDK sfragistikos ir heraldikos tyrinėtojas daktaras Edmundas Rimša dėjo pastangų, kad atkuriamas valstybės herbas atspindėtų savo 600 metų istoriją ir atitiktų pasaulyje galiojančias heraldikos taisykles.

Dr. Rimša išskyrė svarbiausius istorinio Vyčio bruožus ir pasiūlė jais vadovautis 1989 m. paskelbto konkurso Valstybės herbui atkurti dalyviams. Jis sakė, kad sidabrinis raitelis turi būti vaizduojamas su mėlynais, auksu papuoštais pakinktais ir mėlynu riterio skydu su auksiniu Dvigubu kryžiumi; virš galvos iškeltas kalavijas ir žirgo liemuo vaizduotini horizontalūs ir be gūnios. Tada premijuotas dail. Arvydo Každailio projektas tapo pagrindu tolesniam darbui. Kai kurie dailininkai ir po konkurso, įkvėpti jų akyse vykstančių įvykių, kūrė ne tik Vyčio modifikacijas, bet ir kūrinius, paremtus herbui. Įdomių modifikacijų nupiešė Mikalojus Vilutis, Agnius Tarabilda, periodikoje paskelbtas ne vienas įdomus autorių nepasirašytas piešinys. Dailininkas Eriks Varnas paskelbė naujo herbo projektą. Sovietmečiu aktyvus kovotojas už taiką sava kūryba, jis manė, kad raitelis su grasinančiai pakeltu kalaviju per daug militarizuotas ir netinka atsikuriančiai taikingai valstybei, tad riteriui į rankas įdavė ažuolo šaką, o kalaviją ikišo į makštį. Riterio ant peties nešamame skyde dailininkas pavaizdavo Gediminaičių stulpus.

Po Nepriklausomybės paskelbimo prasidėjo ekonominė Sovietų Sąjungos blokada, tačiau mūsų valstybės statyba nesustojo. Kuriamos karinės pajėgos, policija, vystomi tarptautiniai ryšiai, siekiant Valstybės pripažinimo. Atkuriamai kariuomenei projektuojamos uniformos, skiriamieji ženklai, gaminami spaudai įstaigoms, dokumentų blankai, keičiamos iškabos. Priimtoje Laikinojoje Konstitucijoje valstybės simboliai aprašomi trumpai – baltas raitelis raudoname lauke ir Tautinė trispalvė. Taigi, dabar būtina reikėjo herbą konkretizuoti, paruošti praktiniam pritaikymui.

Visuomenė aštriai diskutavo dėl herbo modifikacijos bei jo spalvų. Vos atkūrus Nepriklausomybę, herbo etalonu naudotas J. Zikaro sukurtas tarpukario monetų aversas (jo kontūrinis piešinys įkomponuotas į raudoną skydą, žirgo pakinktus, riterio šarvų papuošimus bei jo nešamo raudono skydelio kryžių nuspalvinius geltonai (auksu). Tokia herbo modifikacija visuomenėje įsitvirtino dar prieš Nepriklausomybės paskelbimą. Tai suprantama: monetų Vytis buvo lengviausiai prieinamas kiekvienam Lietuvos piliečiui – jį dažnas turėjo savo rankose, žmonėms buvo artima jo realistinė traktuotė, imponavo platus žirgo šuolis, atrodė, kad toks simbolis atspindi neramią istorinę praeitį, galingą valstybę, atsikuriančios Lietuvos

1928 m. Teatro uždanga. V. Bičiūno piešinys.

veržlumą. Bet koks bandymas priartinti herbo figūrą istorinei, sumodeliuoti ją pagal heraldikos taisykles buvo laikomas kenkimu valstybingumui

Heraldikos komisijos pirmininkas E. Rimša, palaikomas komisijos narių, ragino Respublikos visuomenę ir vadovybę pasinaudoti Valstybės atkūrimo proga ir gražinti jai istorinį herbą. Konkursui nedavus norimo rezultato, tobulintas dailininko A. Každailio piešinys ir jo sukurtas etalonas svarstytas Aukščiausiosios Tarybos posėdyje, kur pranešimą padarė Heraldikos komisijos pirmininkas E. Rimša. Jis deputatams papasakojo LDK herbo istoriją, iškelė svarbiausius jo istorinius bruožus, palygino Zikaro ir Každailio variantų skirtumus, gerąsias ir silpnąsias puses, atsakė į deputatų klausimus. Jis kalbėjo: „Lietuvos Vytis yra vienas seniausių valstybinių herbų Europoje. Atkurdami jo istorines spalvas, pabrėžtume ne tik herbo, bet ir Valstybės senumą. Taigi nuo to, kurį herbą išrinksite, priklausys ar Vyčio, kaip Lietuvos valstybingumo simbolio, istorija prasideda XX a. ar prieš 600 metų“. Po karštų diskusijų dauguma deputatų pritarė dailininko A. Každailio sukomponuotam projektui.

Priėmus naują Valstybės herbo etaloną, jau įsitvirtinusi Zikaro modifikacija pamažu pradėta keisti naujajai. Išrinkus Prezidentą, 1993 m. dail. A. Každailis sukūrė Prezidento vėliavą. Tarpukario Lietuvoje kaip Prezidento vėliava naudota pagal istorinius pavyzdžius pagaminta vėliava – raudonas audinys su baltu stilizuotu gotikiniu Vyčiu vienoje pusėje ir Gediminaičių stulpais kitoje. Kuriant naują modernišką vėliavą pasinaudota šiuolaikine tarptautine patirtimi. Ši vėliava turi ryškią reprezentacinę paskirtį ir todėl ypač puošni. Ja dekoruojamos tik Prezidento patalpos – iškilnių salė, kabinetas, heraldine jos kompozicija dabinami kiti su šia institucija susiję objektai – rūmų išorė, spaudas, automobilis, suvenyrai ir kt. Pagal E. Rimšos pateiktą programą, ant vėliavos nuspręsta vaizduoti Valstybės herbą su skyrininkais. Lietuvoje skyrininkai žinomi nuo XV a. LDK herbą prilaikydavo angelai, grifonai, vienragiai, laukiniai ir kt. gyvūnai. Vieni labiausiai žinomų dabartinei Lietuvos visuomenei skyrininkų yra Aušros Vartų grifonai. Projektuojamai vėliavai pasirinkti grifonai ir vienragis. Grifonas – fantastinis gyvūnas su erelio galva bei sparnais ir liūto liemeniu bei uodega – simbolizuoja erelio budrumą ir liūto jėgą; vienragis – taip pat fantastinis gyvūnas, panašus į kumeliuką – su ilgu tiesiu ragu kaktoje ir plaukuotomis kojomis bei barzdele – simboliuoja skaistumą ir protą.

Labai svarbus valstybingumo požymis yra pinigai. Pirmieji banknotai buvo papuošti J. Zikaro Vyčiu, o vėlesni – jau 1991 m. patvirtintu A. Každailio sukurto herbu. Metalinių pinigų, centų, projektus paruošė dailininkas-dizaineris Petras Garška. Jis švelniai modifikavo J. Zikaro reljefą, jį siek tiek sudėkoraivindamas, atsisakydamas perdėto detalizavimo. Pirmuosiuose projektuose dailininkas siūlė radikaliau keisti raitelio figūrą, ją labiau stilizuoti, išryškinant esminius herbo figūros elementus. Užsakovams nepritarus, gamybai parengtas variantas artimesnis J. Zikaro reljefui. P. Garškos suprojektuotos monetos Lietuvos pinigų kalykloje kaldinamos ir apyvartoje naudojamos iki šiol.

Dail. A. Každailis

1996 m. ruošiantis įvesti į apyvartą metalines litų monetas, paskelbtas uždaras konkursas jų projektams paruošti. Konkurso dalyviams skirta užduotis sukomponuoti tik būsimų monetų reversą; sukomponuoti aversą paskiestas valstybės herbo etalono autorius dail. A. Každailis, kuris vėliau darbą tęsė su reverso konkurso nugalėtoju, skulptoriumi A. Žukausku.

Nuo 1993 m. skulptoriai, kurdami Lietuvos banko kaldinamas kolekcinės monetas, skundėsi sunkiai ant apskritos monetos įkomponuojamu suspaustu etalono raiteliu, siūlė keisti jo siluetą, prašė, kad jiems būtų leidžiama kurti savas herbo versijas. Tačiau Heraldikos komisija laikėsi nuostatos, kad valstybę reprezentuojančiuose objektuose būtų naudojamas tik herbo etalonas. Nepaisant to, dailininkams spaudžiant, kolekcinėse monetose iš pradžių leista herbą lengvai modifikuoti, o vėliau kurti ir savas versijas ar panaudoti istorines, kai monetos projektuojamos kokiam nors konkrečiam istoriniam įvykiui ar asmenybei. Be to, dail. A. Každailis, pakludamas monetų projektuotojų raginimams, skyde suspaustą raitelio figūrą apskritame monetos lauke pailgino horizontaliai – žirgo šuolį nupiešė platesnį.

Lietuvos banko ir Heraldikos komisijos nutarimas leisti ant kolekcinėse monetų kurti savąsias herbo versijas atrišo dailininkams rankas – sukurta naujų, visiškai originalių ir atkurta bei modernizuota nemaža istorinių herbo versijų. Pirmasis to darbo ėmėsi skulptorius Gediminas Karalius, 2000 m. projektuodamas monetą Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmečiui.

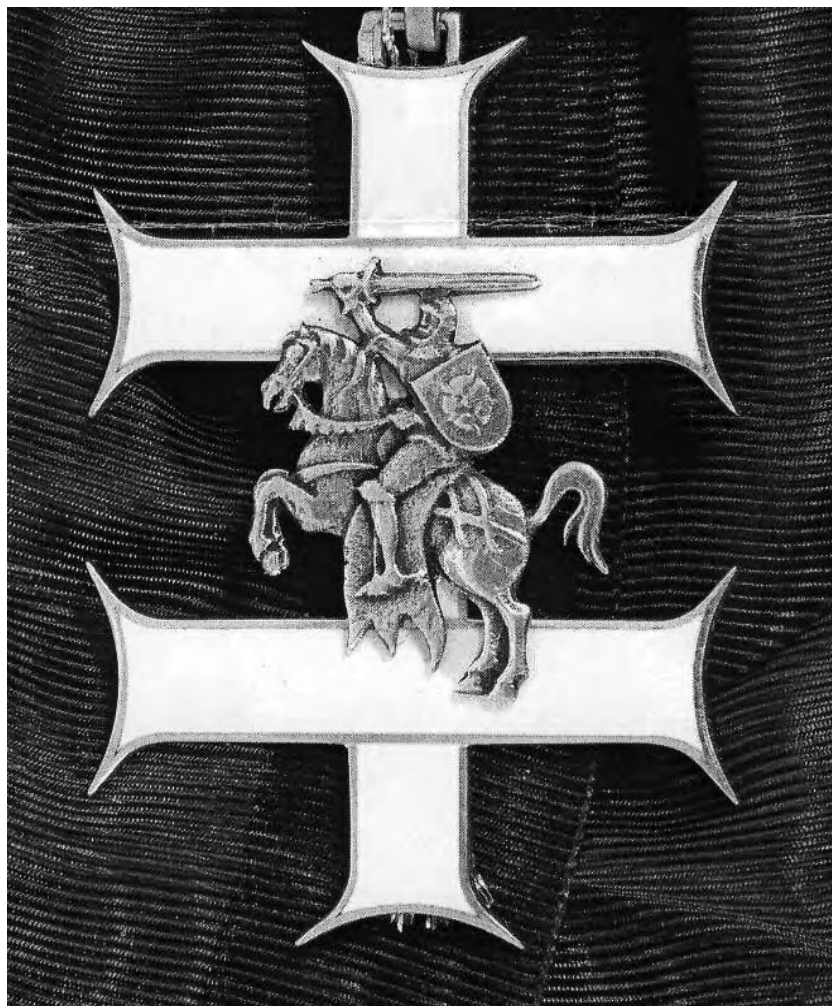
Dail. M. Zavadskis

Dailininko kūrybinį polėkį dar riboję reikalavimai laikyti etalono silueto, tačiau jis sunkų A. Každailio žirgą pakeitė grakščiu, ilgakuju, panašiu į stirnas. Kitas autorius, jaunas skulptorius Marius Zavadskis pateikė visiškai originalią versiją. Autorius, nepažeisdamas reikalavimo nenuvilti nuo etalono, įveda daug naujovių, suteikiančių herbui visai kitą charakterį. Su meniniu skoniu ir įtaiga sukurtas Vytis – gražus jauno dailininko įnašas į Vyčio modernizavimo procesą.

Kuriant šiuolaikines Vyčio modifikacijas, nemažai nuveikė dailininkas Petras Repšys. Dar sovietmečiu kurdamas medalius istorinėmis temomis, jų kompozicijose surasdavo vietos nedidelei herbo figūrelei. Atgimimo pradžioje P. Repšys atkūrė Vilniaus universiteto istorinius simbolius su Vyčiu – herbą, vėliavą, spaudą, sukūrė tokį pat komplektą Vilniaus dailės akademijai, vėliau sukomponavo didelę atminimo lentą universiteto įkūrėjui, Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir Lenkijos karaliui Steponui Batorui, daug kitų objektų, kurių kompozicijose svarbią vietą užima Vytis. Dailininkas tris skirtingas Vyčio modifikacijas sukūrė dalyvaudamas 2006 m. paskelbtame lietuviškų eurų monetų projektavimo konkurse. Jo projektai nebuvo premijuoti dėl to, kad subtilus jų reljefas su gausybe smulkių detalių nebūtų tikęs masiškai apyvartos monetų gamybai.

Šiame konkurse dalyvavo nemažas būrys skulptorių, ir jie visi sukūrė savas herbo versijas, vieni visiškai originalias, kiti išvystę ir modernizavo istorines. Įdomūs J. Kalinausko, G. Paulauskio, R. Belevičiaus ir kt. darbai. Premijuotas Antano Žukausko modelis, kuriame autorius panaudojo apyvartos monetų herbą. Naujam gyvenimui istorines modifikacijas prikėlė dailininkai A. Gurskas ir J. R. Belevičius ant Didžiajam Vilniaus Seimui, o G. Paulauskis ant Valdovų rūmams ir Šv. Kazimierui skirtų kolekcinėse monetų. Originalių Vyčio piešinių sukūrė žinomas dailininkas M. P. Vilutis. Pirmieji jo piešiniai periodikoje atspausdinti dar prieš Nepriklausomybės paskelbimą. Dailininkas, garsus savo nepakartojamu individualiu braižu, piešdamas herbą išlieka savimi – jo piešiniuose raitelio figūra labai individualizuota. Savų modifikacijų sukūrė vitražistas Kazimieras Morkūnas, Gytenis Umbrasas, Kostas Šatūnas tapytoja Sofija Veiverytė ir kt.

Kiekvienas čia paminėtų ir nepaminėtų dailininkų netradiciškai prieina prie herbo temos, saviškai praplečia jos poveikį žmonėms: M. P. Vilučiu herbas – įkvėpimo šaltinis parodyti savo fantaziją, išradingumą, sukurti idomų, atraktyvų meno kūrinį, iš netikėtos pusės parodantį senąjį valstybingumo simbolį; A. Šaltenis savo kompozicijoje prisimena tamsią sovietinę okupaciją, įtaigiai apie ją kalba parodos lankytojams; G. Kazimierėnas su patosu pasakoja apie garbingą valstybės istoriją, ją suaktualindamas, tarsi pažvelgdamas iš netikėtos perspektyvos. G. Karalius herbą padaro prieinamą kiekvienam žmogui, pakviečia jį susimąstyti apie jo vietą mūsų gyvenime. Tokie darbai labai reikšmingi ir reikalingi šiuolaikinei tautai – jie primena mums, kas mes esame, padeda įsigilinti į heraldikos reikšmę, parodo kūrėjų patriotines nuostatas.

Jotvingių Kryžiaus riterių ordino detalė.

Tęsinys kitame numeryje.

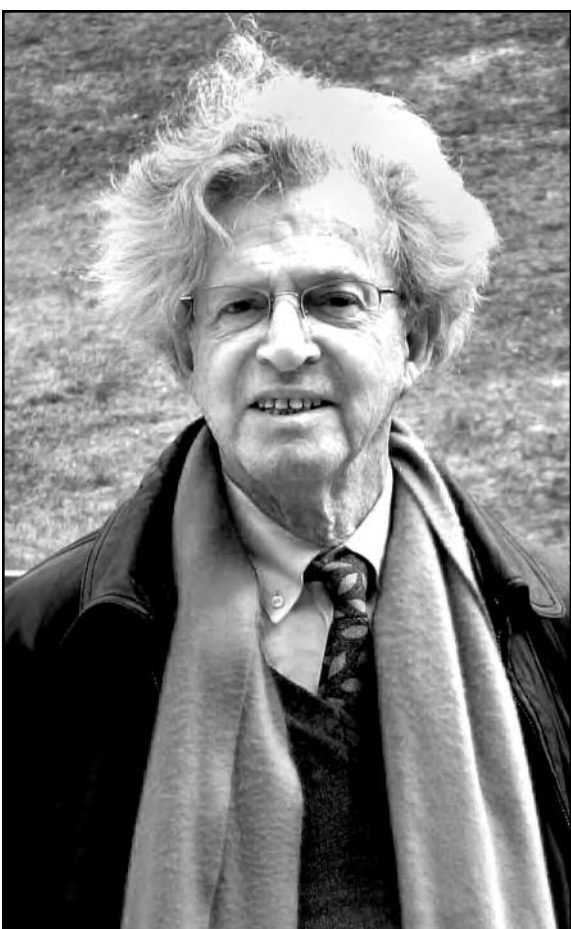
Kaip spauda pagavo mane visam gyvenimui

Meno filosofijos ir ispanų literatūros profesoriui, lietuvių meno subtiliam žinovui ir vertintojui Stasiui Goštautui suteikta išeivijos, tiksliau pasakius, Amerikos Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos spaudos premija. Sveikiname *Draugo* ir jo *Kultūrinio priedo* bendradarbį su apdovanojimu, kurio jis nusipelnė jau seniai, publikuodamas labai savitus, sakytume goštautišku aukso tinklu apraizgytus savo rašinius – esė, apmąstymus, pastabas, recenzijas, reportažus etc.

Šis autorius savo skaitytojų niekada neapvylė banaliais tekstais, kaip dažnai atsitinka stereotipinių minčių ir sakinių pagautiems rašytojams ar žurnalistams. Jo originali mintis prasibraudavo pro visas stereotipinių laikraščių ar menotyrinių frazių prikašiotas barikadas, o autoriaus mąstymo savitumas išskyrė jį iš daugelio rašančiųjų.

Stasio Goštauto vidinis pasaulis yra toks turtingas, kad kiekvienas jo tekstas, išreikštas fakto, vaizdo ir emocijos sinteze, skaitytojui daro įspūdį, paversdamas patį tekstą įvykiu. Sveikindami garbųjį premijos laureatą, siūlome susipažinti su jo paties nupieštu gyvenimo keliu – per spaudą, kuri yra viena iš jo didžiųjų meilių. Prof. Stasys Goštautas – kilnysis Spaudos riteris.

STASYS GOŠTAUTAS

Mano pirmieji straipsniai, kurių net kopijų neturiu, nes mama visus tuos mano literatūrinius bandymus sunaikino, gimė Medelline, Kolumbijoje (1953), kur drauge su keturiais draugais, donkichotiškais slapyvardžiais, trečiame gimnazijos suole bandėm pamėgdžioti tai, ko mus mokė klasėje. Tada visi keturi kūrėm poeziją, istorijas, paskaitas ir trumpas apysakas bei išdalydavom jas gimnazijos bendrabuty. Visą gimnazijos laikotarpį, t.y. šešerius metus, gyvenau mokyklos bendrabučiuose, tad tokie išsišokimai, kaip mūsų laikraštukas, buvo visai suprantami. Mokyklos valdžia mums nieko nesakė ir nedraudė, bet tyliai sekė mūsų literatūrines išpažintis – taip jie vadino pirmuosius mūsų, kaip rašytojų, žingsnius.

Pirmąją premiją už savo straipsnį spaudai gavau jau kitame Kolumbijos mieste, Cali gimnazijoje, kur su draugais redagavau mokyklos laikraštuką. Man tada (1954) buvo 15 metų, rodos,ėjau į ketvirtą iš 6 klasių ir, aišku, viskas vyko ispaniškai (lietuviškai tada mažai skaičiau ir visai nerašiau). Mane nustebino, kai gimnazijos vadovybė pranešė, kad laimėjau pirmąją prizą už savo straipsnį (rodos, apie Mozartą). Pamiršau tą visą reikalą, bet po daugelio metų kolegė iš Čikagos papasakojo, kad susipažino su mano klasės draugu, kuris irgi rašė į tą laikraštuką, ir kad jis paminėjo mane kaip personažą savo romane, kur aprašo mūsų bendras miesto avantiūras: Rodrigo Parra Sandoval, *El álbum secreto del Sagrado Corazón* (1978, liet. „Paslaptingas Švenčiausiosios Širdies

albumas”). Būčiau viską pamiršęs, jeigu prieš aštuonerius metus nebūčiau grįžęs į Kolumbiją ir susitikęs su savo klasioku bei perskaitęs tą romaną. Po to vėl viskas būtų buvę gražiai nuplaukę užmarštin, jeigu ne dar vienas susitikimas per PEN klubo kongresą Meksikoje 2002 metais.

1957 metais, t.y. po trejų metų nuo pirmosios premijos, gavau darbą pradžios mokykloje Medelline – toje pačioje mokykloje, iš kurios prieš šešetą metų mane buvo išvarę. Tuomet susipažinau su to miesto svarbiausiu laikraščiu „El Colombiano”, kuriame buvo visados pozityviai rašoma apie lietuvius. Laikraščio redaktorius užsakė, kad parašyčiau apie rusų filmų festivalį, kuriame buvo rodomas puikus „Don Quijotas”, „Otelo”, „Malva” ir t.t. Nors kinematografijos meno tada dar gerai nepažinojau, bet redaktorius mano darbu buvo labai patenkintas.

Tokie buvo mano pirmieji žingsniai į spaudos pasaulį, kuris man labai patiko. Nuo to laiko nebuvo savaitės, kad ko nors ispaniškai neparašyčiau į kokį nors spaudos leidinį.

Jau po metų (1958) gavau vyriausiojo redaktoriaus postą Medellino viešosios bibliotekos žurnale „Informacion”, kuris buvo leidžiamas po UNESCO sparnu. Jame spausdinau visų savo draugų rašinius. Žurnalas turėjo gana didelį pasisėkimą,ėjo 4,000 egzempliorių tiražu.

Tuo pačiu metu pradėjau ruošti knygą apie lietuvių meną ispanų kalba. Teko daug skaityti ir apmąstyti. Kun. J. Prunskis, sužinojęs, kad kažkoks keistuolis parašė ir išleido knygą ispaniškai apie Lietuvos kultūrą, prikalbino mane rašyti lietuviškai į „Draugo” literatūrinį priedą. Žurnalas „Lietuvių Dienos” irgi užpuolė mane su prašymais ką nors parašyti ir net įdėjo mano nuotrauką į viršelį (visa tai, aišku, Bernardo Brazdžionio dėka, kuris man visados rodė nepaprastą pasitikėjimą).

Persikėlęs į Kolumbijos sostinę Bogotą 1959 metais (tuomet man suėjo 20), tuojau ėmiau rašyti į tris sostinės laikraščius, kuriuose man mokėjo apie 10 dolerių už straipsnį (palyginimui: „Draugas” tuomet siūsdavo po 3 dol.). Tie laikraščiai buvo liberalų „El Tiempo” ir „El Espectador” bei konservatorių „El Siglo”. Paskui, per rinkiminę kampaniją, Kolumbijos prezidentas Alberto Lleras Camargo, kuris mane pažinojo iš „El Tiempo”, bei jo pusbrolis, kandidatas į prezidentus Carlos Lleras Restrepo, pasamdė mane redaguoti leidinį „Politica y algo mas” (liet. „Politika ir dar kai kas”). Ten buvau atsakingas už *algo mas*, t.y. už literatūrą, meną, kiną ir parodas.

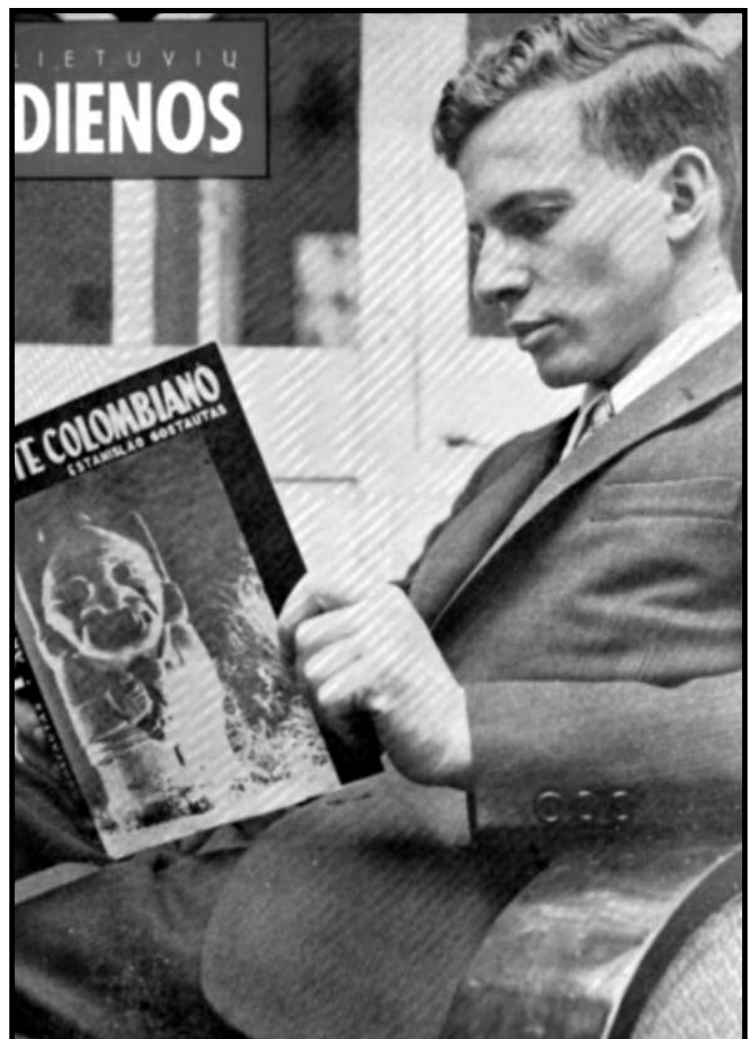
Tuomet mano bičiulis prof. Juozas Zaranka, klasikos ekspertas, perspėjo, kad nepasitenkinčiau pasisekimu spaudoje ir kad turiu talentą didesniems dalykams, kurie gali pasi- mesti. Manau, jis buvo teisus.

Atvykęs į Jungtines Valstijas (1962) per dvejus metus baigiau Fordhamo universitetą ir tuo pačiu metu dirbau „United Press International”, kur turėjau pažįstamų dar iš Kolumbijos laikų. Taigi lankiau paskaitas dienos metu, dirbdavau naktimis – versdavau ir redaguodavau naujienas Lotynų Amerikos spaudai. Tarp kitko, rašydavau apie Niujorko meno galerijas, ir kai šio miesto lietuvių jaunimas nutarė surengti Žygį į Jungtines Tautas, nepaisant mano boso abejingumo, aprašiau tą įvykį visai Lotynų Amerikai. Kai kur šiai naujienai net buvo skirtas pirmas puslapis.

Baigęs magistro studijas New Yorko universitete (1966), kol rengiau doktoratą, perėjau dirbti į „Vision” – naujienų žurnalą, skirtą visai ispanakalbei Amerikai. Ten pradėjau nuo pokalbių su James Baldwin ir Gabriel Garcia Marquez. Tai buvo paskutinis mano žurnalistinis darbas visu etatu, nes po to perėjau dėstyti ispanų literatūrą Wellesley College (1968). Dar parašydavau vieną kitą straipsnį Kolumbijos ir Ispanijos spaudai, bet mano gyvenimo centru tapo ispanų literatūra ir lietuvių menas. Tiesa, dar prieš pensiją porą metų (1982–1983) rašydavau skiltį apie politiką, meną ir literatūrą ispanų savaitraščiui „La Semana”, leidžiamam Bostone.

Išėjęs į pensiją vėl grįžau į spaudą, kuri mane visados traukė, – ne veltui sakoma, kad žurnalistas, kartą paragavęs to gėrio, niekad jo neišsižadės. Taip ir man: ne tik vėl pradėjau rašyti į lietuvišką spaudą Amerikoje ir Lietuvoje, bet, atėjus progai, 1998 metais pateikiau idėją ir padėjau įsteigti Žurnalistikos katedrą Vytauto Didžiojo universitete. Ten, be seminarų apie Jorge Luis Borge, Cervantes, Federico Garcia Lorca ir Amerikos naująjį romaną, dėščiau ir žurnalistiką. Tai buvo įdomiausi mano gyvenimo metai. Deja, dėl sveikatos problemų turėjau apleisti šį darbą.

Vėliau, jau Bostone, pradėjau rašyti skiltį lietuviškai „Užrašai iš Bostono” arba kažką panašaus – šie rašiniai apie penketą metų rodėsi savaitraštyje „Amerikos lietuvius”. Panašią skiltį „Užrašai iš provincijos” turiu ir „Drauge”, kur bendradarbiauju jau 50 metų (beje, „Drauge” pirmasis mano straipsnis buvo apie Oskarą Milašį – iš ispaniškosios (Argentinijos) perspektyvos, kur mūsų didysis poetas mistikas yra labai gerbiamas). □

Stasys Goštautas. 1961 m. Kolumbija.

Kultūros versmė Marijampolėje

VIDA MAŽRIMIENĖ

„Apie tautą geriausiai gali papasakoti meno kūriniai“, – teigė profesorius Paulius Galaunė, pristatęs lietuvių meno parodas Skandinavų šalyse, apdovanotas Švedijos karaliaus Gustavo V-ojo II laipsnio Vazos ordinu. Sovietmečio žirklėms iškirpus vieną svarbiausių Lietuvos kultūros knygoje puslapių – pasaulio lietuvių dailę, Čikagoje gyvenanti Magdalena Birutė Stankūnienė pirmoji žengė kultūrinio mūsų paveldo išsaugojimo link. Kas išmatuos meno turtus, atsiųstus iš Čikagos M. K. Čiurlionio galerijos, stengiantis ilgus metus kauptus kūrinius priartinti Lietuvai? Tėvynę pasiekė ir dovanoti autoriniai dailininkės darbai, pasklidę Vilniaus, Kauno, Biržų, Molėtų, Plungės, Rietavo muziejų salėse, Vytauto Didžiojo universiteto Marijos Gimbutienės vardu pavadinto rektorato erdvėse, bibliotekose, senelių namuose. M. B. Stankūnienės lėšomis išleisti vertingi meno albumai, aukuro šviesa žėruoja meno židinis Paežeriuose, Vilkaviškio Krašto muziejuje, kurį dailininkė ne tik savo kūriniais ir brangiausiais išeivio reliktais apdovanojo, bet ir 50 tūkstančių JAV dolerių auka parėmė. Mecenatės lėšų dėka Marijampolės Kultūros centre atsiradė jos vardo Menų galerija, o netrukus – ir miesto Dailės galerija. Gimtąsias vietas aplankiusios žymios dailininkės, šiemet laukė svarbiausias akcentas – jai buvo suteiktas Marijampolės Garbės pilietės vardas. Prisimindami žymios mecenatės viešnagę Lietuvoje, keliaujame jos maršrutais.

Nuo Druskininkų, kur buvo surengta autorės kūrinių paroda, iki Marijampolės – vos šimtas kilometrų. Kas tai yra Amerikos mastais, kai iš Kalifornijos pasiekti Čikagą beveik visos dienos prireikia? Važiuodami Lietuvos keliais, mėgaujamės žaliaskariais miškais, pilialkalniais nusėtu peizažu. Netrukam pastebėti, kad žemė Suvalkijoje puri, juoda, kitokia nei Druskininkuose, apjuostuose smėlingų šio krašto pušynų. Darbštūs Sūduvos žmonės gyvena gražiuose namuose, akį traukia tvarkingos vejės, rankų nuglostyti Mergelės Marijos ar šv. Roko drožinių siluetai. Kitoje sodyboje, žiūrėk, gandrų šeimynėlė iš medžio išskobta, baltais dažais išbaltinta, nors gal nereikėtų, gal *kičas*, gandrų ir taip užtenka, baksnoja jie raudonais snapais derlingą Suvalkijos žemę, ieškodami pelių ar varlių. Dar kiek pavaišavus, it švyturiai dangaus erdvę skrodžia Marijampolės bažnyčios bokštai. Ir, rodos, girdi šios bažnyčios varpo aidą Telesforo Valiaus ar Pauliaus Augiaus raižiniuose, kai jie pasakoja apie atlaidus Žemaitijoje, skraidina mintis į Kanadą ir JAV, kur tęsėsi šių dailininkų keliai.

Arti šio krašto žmonių...

Marijampolė – M. B. Stankūnienės biografijos dalis. Čia varstė mergaičių mokyklos duris, svajojo tapti dailininke. Netoliese, Vilkaviškio apskrityje, jos gimtieji namai. Paaugėjusi savo lėšas, renovuotoje dvaro oficinoje Paežeriuose ji įkūrė galeriją, tarsi visą lietuvių dalį papasakojo: savo rankelėm siuvinėtus tautinius rūbus atvežė, mamos Sibiro tremtyje iš duonos padarytus rožančiaus karoliukus gabeno. Švyti šiandien šis muziejus spalvotų raižinių apie Lietuvos krašto moters darbus spalvomis, skamba „Metų laikų“ organiška orkestruote, kosmogoniška muzikaliųjų dailininkės tekstilės darbų paslaptimi, šeimos daiktais, sutraukdamas Pietvakarių Lietuvos gyventojus ir regiono svečius, trumpindamas atstumus tarp Lietuvos ir JAV... Gimtosiose vietose dailininkė neretas svečias. Už nuopelnus ir kultūrinę veiklą 1997 metais jai suteiktas Vilkaviškio garbės piliečio vardas.

Paklaustas, kaip rasti Kultūros centrą ir M. B.

Stankūnienės menų galeriją, Marijampolėje parodys ir senas, ir jaunas. Dar pridurs, kad dailininkės kūrinių galima išvysti bibliotekoje ir ligoninėje, kur skausmo palaužtiems žmonėms jos darbai spinduliuoja palaiminga viltimi. Gyvendama Amerikoje, mecenatė visad buvo arti šio krašto žmonių, skyrė premijas talentingiems Marijampolės dailės mokyklos vaikams. 2006 m. naujai pastatytame Kultūros centre buvo atidaryta M. B. Stankūnienės Menų galerija, kuriai įrengti dailininkė paaugojo 100 tūkstančių litų. 2008-ųjų vasarą M. B. Stankūnienės iniciatyva Marijampolėje menui atvira tapo ir Miesto dailės galerija.

Kad Lietuva neišsivaikščiūtų

Marijampolę dailininkė aplankė Kultūros centro statybos pradžioje. Skėsčiojo rankomis skeptikai, svarstydami, kaip šiuolaikiškas pastatas atrodys seno miesto kontekste. „Yra daug istorijos situacijų, tačiau postmodernybė architektūroje pasiruošusi šuoliui. Ir jos laiko indeksas nėra toks svarbus, kaip turinys“, – rašo savo knygoje Wolfgang Welschas. Ir jis yra teisus. Nuo Lietuvos didmiesčių nutolusiems regionams kaip niekad reikia progreso, kad Lietuva neišsibarstytų, neišsivaikščiūtų, kad galėtų tenykštis žmogus jaustis išdidus, visavertis. Tuo neabejodama M. B. Stankūnienė ėjo į miesto savivaldybę, tikino valdininkus meno galerijos Kultūros centre įsteigimo būtinumu, šalia materialinės paramos, padovanojo galerijai dar ir daug savo darbų. 2006 m. pradžioje Kultūros centre iškilmingai atidaryta Magdalenos Birutės Stankūnienės menų galerija. Simbolinę įkurtuvių juostelę perkirpo LR Seimo narys Algis Rimas, Savivaldybės meras Vidmantas Brazys. Menininkė tuomet iš Čikagos nebuvo atvykusi, tačiau laiške rašė, kad širdimi esanti su marijampoliečiais, kaupianti jėgas kūrybai.

Į Marijampolę kūrėja sugrįžo praėjusią vasarą, kai po Kultūros centro stogu buvo atidaroma dar viena – miesto Dailės galerija. „Sūduva išugdė Vincą Kudirką, Kazį Grinių, Nepriklausomybės Akto signatarą dr. Joną Basanavičių“, – sakė viešnia, primindama, kad tėvynės dalei šis kraštas taip pat labai svarbus. Ekspozicija formuota iš Lietuvos dailės muziejaus rinkinių, ją profesionaliai parengus vienam aktyviausių šios iniciatyvos rėmėjų, muziejaus direktoriui Romualdui Budriui. Raiškio mis uvertiūromis suskambo Vytauto Ciplijausko, Vytauto Kazimiero Jonyno, Viktoro Vizgirdos, Vytauto Kašubos ir kitų darbai.

Vasaros pradžioje, tradicinėje miesto šventėje, tenykštės meno bendruomenės, Norvegijos, Suomijos, Lenkijos ir kitų užsienio delegacijų apsuptyje, skambant operos solistų Edmundo Seiliaus, Kristinos Zmailaitės bei jų repertuarą lydinčios instrumentinės grupės garsams, meras Rolandas Jonikaitis įteikė M. B. Stankūnienei Marijampolės Garbės piliečio regalias. Dailininkei buvo dėkujama už solidžią paramą, dovanotus kūrinius, Marijampolės garsinimą pasaulyje. „Mano sieloje šiandien šventė“, – kalbėjo garbioji viešnia, džiaugdamasi, kad menas šiuose kraštuose yra pagerbtas.

Estafetė kerinčiam reginiui

Iš Marijampolės išvažiavome vėlai vakare, išlydėti rūpestingos Kultūros centro direktorės Iraidos Skirpsnienės. Magdalenos Birutės Stankūnienės menų galerijoje dar tebedegė šviesos, ką tik buvo atidaryta prof. Vlodo Žuko rinkinio paroda „Lietuvių išeivių tapyba ir grafika“. Žiūro-

vai neskubėjo skirstytis, kolekcininkas ir kiti prelegentai pasakojo apie Vytauto Kasiulio klajones Paryžiuje, Vaclovo Rato paskutiniuosius darbus Australijoje, autoriui sergant nepagydoma liga. Buvo prisimintas Viktoras Petravičius, Vytautas Ignas, Henrikas Šalkauskas, Pranas Gailius ir, žinoma, Magdalena Birutė Stankūnienė, be kurios pastangų nebūtų tolimų kontinentų meno susiliejimo, viso šio kerinčio reginio.

Išvažiudami dar kartą pažvelgėme Kultūros centro link. Didelės langų akys švietė ryškia šviesa, kvietė vidun... Erdviame vestibulyje sidabru švytėjo moderni instaliacija. „Kai vyksta renginys, įjungę šviesas, apšviečiame šią monumentalią kompoziciją. Žmonės jau iš tolo žino, kad pas mus nauja paroda“, – pasakė atsiveikindama geriausio Lietuvoje kultūros židinio vardą pelniusio Kultūros centro direktorė. □

Gintaro Žilio nuotraukose akimirkos iš šventės Marijampolėje.

Brandus gyvenimo ruduo

Monsinjoras Jonas Kučingis švenčia savo 100 metų jubiliejų

STASYS GENTVILAS

Kun. Jonas Kučingis Los Angeles Šv. Kazimiero parapijoje dirbo 38-rius metus. Dabar jis – klebonas emeritas, monsinjoras, Lietuvos Respublikos Prezidento apdovanotas Gedimino ordinu, yra kelių knygų autorius, lietuvių kalbos ir Tėvynės meilės puoselėtojas, Lietuvos bažnyčių, kultūros, spaudos ir leidyklų rėmėjas. 2008 metų gruodžio 23 dieną švenčia savo gyvenimo 100-ąsias metines.

Monsinjoras Jonas Kučingis (Kučinskas), baigęs Telšių kunigų seminariją, prieš Antrąjį pasaulinį karą dirbęs Telšių gimnazijos ir Amatų mokyklos kapelionu, taip pat Šilalės gimnazijos ir kariuomenės 6-ojo pulko kapelionu, okupacijos metais klebonavęs Šilalėje, vėliau vėl dirbo Telšių gimnazijos kapelionu. 1944 m., kartu su kitais tautiečiais, pasitraukė į Vokietiją, matė pabėgėlių vargus ir išgyvenimus. Klebonavo Nasgenštado parapijoje. Klebonas neužmiršo lietuvių pabėgėlių ir kiek galėdamas juos rėmė. 1946 m. Jonas Kučingis atvyksta į Ameriką Los Angeles Šv. Kazimiero parapiją, kur klebonavo jo bičiulis Julius Maciejauskas. Tuojau kunigas J. Kučingis paskiriamas bažnyčios ir parapijos vikaru. 1947 m. balandžio 11 d. kun. J. Kučingis paskiriamas Šv. Kazimiero parapijos klebonu.

Kilęs iš Žemaitijos

Jonas Kučinskas gimė 1908 m. gruodžio 23 d. Šnypšlių kaime, Švėkšnos parapijoje, Tauragės apskr. (dabar Šilutės rajonas) prie Šalpės ir Gaudmenos upelio. Jau po karo baigęs dvi pradinės mokyklos klases, kaip gabus mokinytis, 1923 m. įstojo į Švėkšnos progimnazijos pirmą klasę. 1927 m. baigė Švėkšnos progimnazijos keturias klases ir išvyko į Italiją, saleziečių mokyklą. 1929 m., sėkmingai išlaikęs egzaminus, J. Kučinskas įstojo į Telšių kunigų seminariją.

Mokslai sekėsi gerai ir Jonas Kučinskas 1937 m. baigiamuosius egzaminus išlaikė su pagyrimu. Birželio 6 d. Telšių katedroje vyskupu Justino Staugaičio buvo įšventintas kunigu.

Jaunasis kunigas J. Kučinskas 1938 m. aštuonis mėnesius mokėsi Milano katalikų universitete. Iš ten grįžo į tėvynę 1939 m. pavasarį, sustodamas Paryžiuje, po to traukiniu riedėjo per Belgiją ir Vokietiją. Europos padangę pradėjo temdyti naujo karo debesys. Atostogaudamas pas kun. Tomą Švambarį, J. Kučinskas laukė naujo paskyrimo.

Karas ir okupacija

1939 m. rugsėjį kunigas paskiriamas VI pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Margirio pulko II bataliono kapelionu ir Telšių amatų mokyklos kapelionu.

Lietuvą okupavę sovietai tuojau panaikino kariuomenės kapelionus. Naujoji valdžia netrukus atleido J. Kučinską ir iš Amatų mokyklos kapeliono pareigų. Netekęs darbo Telšiuose, J. Kučinskas buvo pasiųstas vikaru į Varnius. Varniai vikarą labai domino. „Visa aplinka – istorinė. Katedros požemyje ilsisi keliolika vyskupų. Presbiterijoje stovėjo Motiejaus Valančiaus sosto kėdė, netoli katedros – jo gyvenamasis namas, vyskupijos pastatas. Jie buvo užimti Lietuvos kariuomenės”, – pasakoja savo atsiminimų knygoje J. Kučingis.

1941 m. birželio 22 d. prasidėjęs karas užklupo J. Kučinską Šilalėje. Po kelių dienų miestelį užpildė tvarkinga vokiečių kariuomenė. Klebonijos pirmą aukštą užėmė kariuomenės štabas. Mandagūs vokiečiai, pabuvę kelias dienas, išvyko į rytus. Pulkininko adjutantas perdavė klebonui Padėkos raštą. Šis raštas vėliau J. Kučinskui labai praverė. Iš bolševikų arešto į Šilalę grįžo klebonas kun.

J. Juodokas. Kun. J. Kučinskas vėl grįžo į Telšius, į gimnaziją kapelionu.

1944 m. vasarą frontas artėjo į Žemaitiją. Kapelionas J. Kučinskas nuėjo pasikalbėti su vyskupu P. Ramanausku, kuris jam patarė pasitraukti, nes jaunesni kunigai, grįžus bolševikams, gali būti paimti į kariuomenę.

Po sunkių ilgų klajonių lapkričio 1 d. jis pasiekė Nagentstadto miestelį netoli Ulmo.

Atpildo vainikas

Po dviejų metų veiklos Nagensstado parapijoje, išsirūpinus JAV vizą, 1946 m. liepos 27 d. kun. Jonas Kučinskas, nešinas savo turteliu, išlipo iš laivo Niu-jorko uoste. Aplankęs gimines, ieškojo dvasininko tarnybos. Pažįstamas, jau gana senas prelatas Julius Maciejauskas kvietė į Los Angeles, Šv. Kazimiero parapiją. 1947 m. pradžioje kunigas V. Kučinskas tapo mažos, vos krutancios Šv. Kazimiero parapijos klebonu. Gaudamas JAV pilietybę ir pasą, pakeitė savo pavargę į Kučingio. Iš prelato J. Maciejausko paveldėjo nedidelį namą su jame įrengta koplyčia ir nedaug tikinčiųjų.

Klebonas Jonas Kučingis pasitaręs su parapijiečiais nusprendė parduoti senąją bažnyčią su žemės sklypu ir pirkti didesnę pastatą. Čia parapija pradėjo sparčiai augti. Po 38-rių klebono Jono Kučingio darbo metų parapija turėjo visus reikalingus pastatus: naują bažnyčią, užbaigtą 1951 m., mokyklą (1959 m.), slė, vienuolyną, kleboniją, aikštelę automobiliams statyti ir žaidimams.

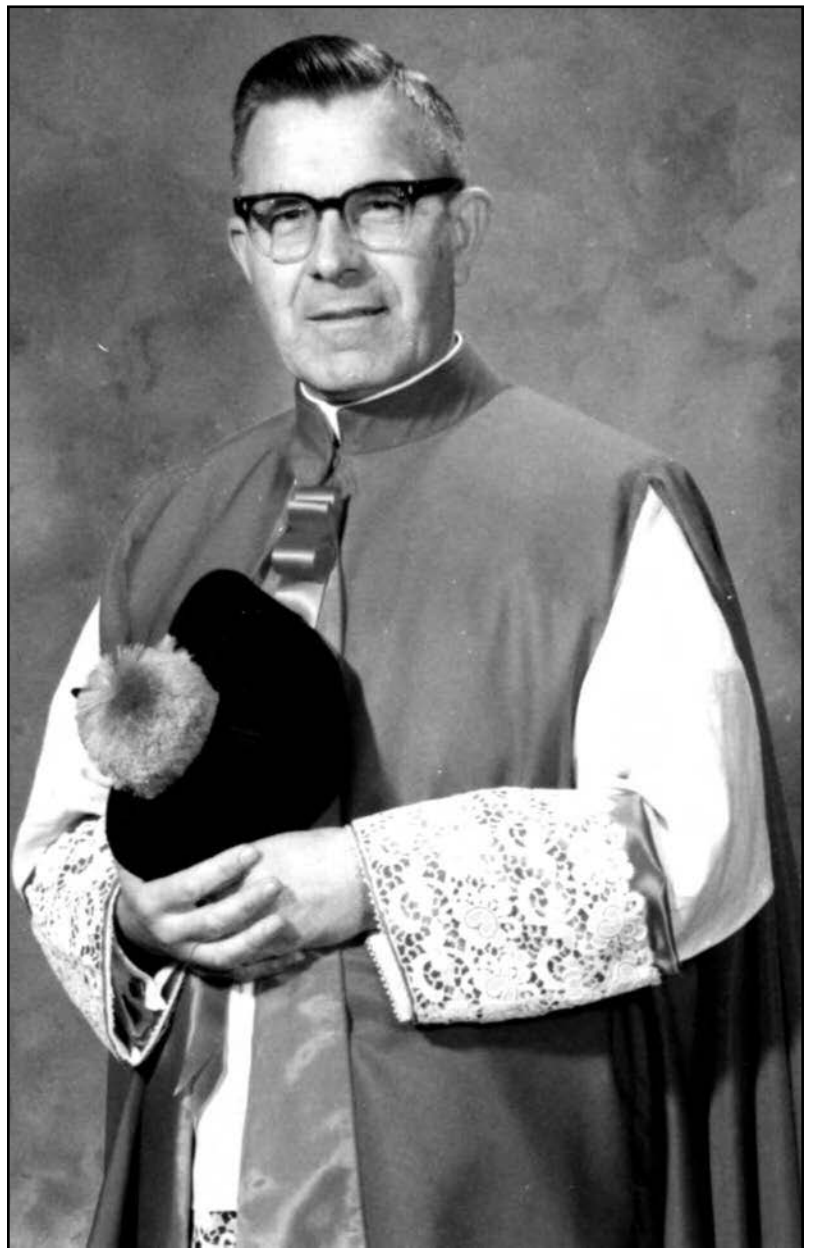
Monsinjoras J. Kučingis po 38-erių sunkių, bet vaisingų darbo metų, pasitraukdamas iš klebono pareigų, kalbėjo: „Mieli broliai ir sesės lietuviai! Brangiausias turtas iš parapijos, kurį aš perduodu naujam klebonui, yra ne žemė ir pastatai, o tie būriai lietuvių, kurie su kūnu ir siela yra atsidavę savo bažnyčiai ir lietuvybei. Jie savo parapiją myli, ja didžiuojasi ir ją dosniai remia. Atsiminkime, kad be lietuviškos parapijos nebus ir lietuviybės”.

Pasitraukęs iš parapijos klebono pareigų, sulaukęs 75-rių metų, prelatas nenuilstamai dirbo ir toliau. 1993 m. gegužės 20 d. prelatas Jonas Kučingis po daugelio metų, lydėdamas savo pirmtako Juliaus Maciejausko karstą su velionio palaikais, atvyko į nepriklausomą Lietuvą. 1997 m. prelatas vėl lankėsi Lietuvoje, pabuvojo ne tik gimtojoje Švėkšnoje, bet ir kitur. Tuo metu Vilniuje buvo išleista gražiai apipavidalinta Jono Kučingio knyga „Mano gyvenimo takais”. Lietuvos Prezidentas už didelius darbus lietuviškoje veikloje Los Angeles Šv. Kazimiero lietuviškoje parapijoje, 60 metų kunigystės proga, apdovanojo prelatą Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordinu.

Jubiliejai: Švėkšna – Los Angeles

1997 m. liepos 27 d., sekmadienis, Šv. Jokūbo atlydai. Atrodė, kad į Švėkšną susirinko ne tik parapijiečiai, rajono gyventojai, bet ir visa Žemaitija.

Plazdant bažnytinėms vėliavoms, jubiliatą monsinjorą Joną Kučingį lydėjo Telšių vyskupas Antanas Vaičius. Skambant bažnyčios varpams, giedant Švėkšnos, Šilutės ir Klaipėdos bažnyčių chorams, didinga eisena pajudėjo bažnyčios link. Čia, Šv. Jokūbo bažnyčioje, prieš 60 metų jubilia-

Prelatas Jonas Kučingis

tas aukėjo pirmąsias Mišias. Po iškilmingų atlydų procesijos ir Švč. Sakramento pagarbinimo, J. E. vyskupas A. Vaičius monsinjorui Jonui Kučingui ant galvos uždėjo laurų vainiką, įteikė menišką kunigystės jubiliejinę lazda, palaimino ir žemai nusilenkė.

Jubilias, dėkodamas už sveikinimus ir linkėdamas visiems visokeriopos gerovės, pasakė: „Iš Lietuvos išvažiuoju labai praturtėjęs dvasia ir stiprėjęs kūnu. Visa tai, kas čia vyko, mane labai maloniai nuteikė ir sustiprino. Būkite dori, mylėkite Lietuvą, mažiau kritikuokite vienas kitą, bet daugiau būkite vieningi ir dirbkite Lietuvos labui.”

Monsinjero Jono Kučingio 90-ties metų jubiliejus buvo paminėtas Los Angeles, Šv. Kazimiero parapijos bažnyčioje. Jubilias monsinjoras Jonas Kučingis pasakė įsimenanti pamokslą. Jis kalbėjo apie tai, kad Dievas eina ieškoti žmogaus jo gyvenimo sunkumuose ir klystkeliuose. Bažnyčios choras, vadovaujamas muziko Viktoro Ralio, su dideliu įsijautimu atliko mons. Jono Kučingio sukurta jaudinančią giesmę „Prieš altorių”.

Po pamaldų parapijiečių ir svečių minia susirinko salėje, kur įvyko jubilato minėjimas ir sveikinimai. Poetas B. Brazdžionis savo galingu balsu perskaitė prelato garbei dedikuotą eilėraštį *Exegi Monumentum*. □

2008 m. gruodžio 23 d. monsinjoras Jonas Kučingis švenčia savo gyvenimo 100-ąsias metines.

Los Angeles šv. Kazimiero parapijos klebonas Tomas Karinauskas prašė paskelbti, kad prieš šv. Kalėdas organizuojamas monsinjero Jono Kučingio darbo ir veiklos paminėjimas. Sveikinimus galima siųsti klebono vardu adresu: St. Casimir Catholic Church, 2817 George Street, Los Angeles, Ca 90027. Telefonas: 001-323 – 664 – 4660.